

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

СЕГЕДА Ростислав Антонович

УДК 94 (477–25) “1569/1648”

**КИЇВ У ДЕРЖАВНІЙ СИСТЕМІ
РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ 1569 – 1648 рр.**

07. 00. 01 – історія України

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ - 2007

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії України Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор
Борисенко Володимир Йосипович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, Інститут історичної
освіти, завідувач кафедри історії України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Щербак Віталій Олексійович,
Національний університет
„Києво-Могилянська академія”,
декан факультету гуманітарних наук;

кандидат історичних наук
Дзюба Олена Миколаївна,
Інститут історії України НАН України,
старший науковий співробітник
відділу історії України середніх віків.

Провідна установа Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
історичний факультет, Кабінет міністрів України, м. Київ

Захист відбудеться " 16 " лютого 2007 р. о 16⁰⁰ на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 26. 053 .02 у Національному педагогічному університеті імені М. П.
Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий " 10 " січня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Стоян Т. А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Початок XXI ст. ставить перед Україною нові питання і виклики. Тривала бездержавність України відбилася практично на всіх життєвих сферах країни. Найбільше брак державної традиції відчувається у політичній площині.

Політична модель сучасної України не підкріплена усталеними політичними нормами, є нестабільною. Йдеться не тільки про форму державного правління, але й про адміністративно-територіальний поділ України. Тому вивчення історії міст, які мають у своєму минулому досвід державотворчої діяльності, стає особливо актуальним.

Розвивати та вдосконалювати надалі систему міського управління неможливо без глибокого та всебічного залучення та використання досвіду адміністративного поділу міста Києва протягом його багатовікової історії. Дослідження та аналіз адміністративного устрою міста у складі Речі Посполитої, його взаємовідносини з центральною королівською владою, ступінь автономії у вирішенні тих чи інших питань – все це може стати у нагоді при виробленні сучасних схем державного будівництва.

Питання ролі міста, яке воно посідало в ієрархії Речі Посполитої, досі лишається не достатньо висвітленим. Те саме можна сказати й про воєводську адміністрацію Києва. Це пояснюється тим, що тривалий час під впливом різних ідеологічних парадигм питання присутності у місті такого „ворожого” елемента, як королівська адміністрація було досить невігідною ланкою в струнких і „правильних” історичних схемах дослідників Києва.

Перебування Києва у складі Речі Посполитої протягом понад 70 років сприймалося скоріше як аномалія, що порушувала загальний стан речей, ніж закономірний період в історії міста. Відповідно й увага дослідників до цього періоду саме у сфері державного статусу міста була здебільшого поверховою, хоча насправді місто не було чужим у складі найпотужнішої на той час східноєвропейської країни.

Саме відмова від поділу на „своїх” і „чужих” лежить в основі новітніх підходів вивчення польсько-литовського відрізка історії Києва. Подолання комплексу „ворожості” й „інородності” королівської влади та місцевої воєводської адміністрації повинно стати головним світоглядним завданням у висвітленні історії Києва. Застосування нового наукового інструментарію надає особливої актуальності дослідженню цієї теми.

Зв’язок теми роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в руслі наукової тематики кафедри історії України Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова „Актуальні проблеми

історії України“.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 14 лютого 2000 р., протокол № 7.

Об’єктом дослідження є місто Київ – адміністративно-політичний центр Київського воєводства Речі Посполитої та культурно-релігійний центр українського народу.

Предмет дисертації є політична історія, особливості соціально-економічного розвитку та конфесійне життя Києва у 1569 – 1648 рр.

Хронологічні межі роботи обумовлені двома визначальними подіями у житті не тільки Речі Посполитої, а й усієї Центрально-Східної Європи, які у свою чергу кардинально вплинули на історію міста.

Нижня межа – 1569 р., коли за умовами Люблінської унії Київщина та місто Київ вийшли з-під юрисдикції Великого Князівства Литовського і стали частиною коронних земель, на які поширювались правові приписи Корони Польської.

Верхній рубіж – 1648 р. визначений початком Національно-визвольної революції XVII ст., коли було порушено звичний режим політичного та економічного життя міста, яке згодом перейшло під юрисдикцію Української козацької держави

Територіальні межі дослідження окреслені територією Києва, який змінював свої кордони протягом 1569 – 1648 рр.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні становища Києва у державній системі Речі Посполитої протягом досліджуваних нами років, коли відбувався стабільний розвиток міста

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати стан та ступінь дослідження проблеми в історіографії та рівень її джерельного забезпечення;
- виявити особливості структури воєводської адміністрації у Києві, встановити номенклатуру сенаторських посад в місті та дослідити персональний склад інших, більш дрібних „урядів”, які існували в Київському воєводстві;
- з’ясувати вплив географічного розташування міста на умови його переходу під юрисдикцію іншої держави та подальшу політику королівської влади щодо Києва;
- визначити геополітичну роль міста Києва у системі міждержавних відносин у Східній Європі в другій половині XVI – першій половині XVII ст.;
- розкрити характер взаємовідносин між Києвом та запорозьким козацтвом;
- з’ясувати особливості економіко-правового розвитку міста Києва, виходячи з його статусу у Польсько-Литовській державі;
- відобразити конфесійну ситуацію, що склалася в місті протягом 1569 – 1648 рр.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на основі використання як спеціально-історичних, так і загальнонаукових методів пізнання. Головні спеціалізовані принципи дослідження – історизму та об'єктивності. Для досягнення поставлених у дослідженні завдань використовувались такі методи: порівняльно-історичного аналізу – для дослідження особливостей політичного, соціально-економічного та релігійного життя Києва у складі Речі Посполитої порівняно з іншими містами цієї держави; проблемно-історичний – для вирішення гострих та дискусійних проблем, що виникли при вивченні історії Києва цього періоду; метод позитивізму – для встановлення великого масиву історичних фактів, дослідження життя та діяльності окремих персоналій. Для дослідження соціально-економічного розвитку Києва та суспільних процесів у місті застосовувалась теоретична база історичного матеріалізму.

Серед загальнонаукових методів використовувались методи узагальнення, класифікації, статистичного та логічного аналізу. Під час написання дисертації застосовано міждисциплінарний підхід, який полягає у застосуванні понятійного апарату історії, політології та правознавства.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше у вітчизняній історіографії проведено комплексне дослідження міста Києва як структурної одиниці Речі Посполитої; відображено роль міста в геополітичній системі того часу, його складні взаємовідносини із запорозьким козацтвом; встановлено персональний склад посадовців вищої, середньої та нижньої ланки воєводської адміністрації; виявлено особливості економіко-правового статусу міста; зроблено комплексний аналіз релігійного життя без упереджень до будь-якої конфесії.

До широкого наукового обігу шляхом публікації в наукових часописах вперше було введено архівні матеріали, які розширюють джерельну базу історії Києва.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що здобуті наукові результати можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії Києва та історії пізнього середньовіччя, написанні спецкурсів для студентів, створенні музейних експозицій, розробці екскурсійних програм по місту Києву. Окремі результати дисертаційного дослідження вже були застосовані при створенні експозиції новоутвореного музею „Замкова гора” у Києві. Матеріали дослідження можуть бути використані при розробці та втіленні у життя сучасних політико-адміністративних схем.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні теоретичні положення, висновки, науково-методичні розробки та ідеї дисертаційної роботи було викладено на Всеукраїнській науково-практичній конференції „Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість” (Київ, 12-13 травня 2005 року), Міжнародній науково-практичній

конференції „Проблеми охорони та відновлення фортифікаційних споруд Київської землі” (Київ, 26-27 травня 2005 року).

На основі дисертації для студентів Інституту історичної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова було розроблено і прочитано авторський спецкурс „Особливості історичного розвитку Києва у складі Речі Посполитої”. Зміст дисертації обговорювався на засіданнях кафедри історії України Інституту історичної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Основні положення і висновки дослідження викладені в восьми одноосібних публікаціях, шість з яких є науковими статтями у фахових виданнях.

Структура дисертації зумовлена її змістом, метою та завданнями. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (дев'яти параграфів), висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг дисертації 191 сторінка, в тому числі основний текст – 164 сторінки, список використаних джерел та літератури – 27 сторінок (324 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації „Історіографія проблеми та джерельна база дослідження” проаналізовано наявну історіографію питання та охарактеризовано джерельну базу.

Вітчизняна історіографія історії Києва у складі Речі Посполитої була започаткована ще сучасниками у першій половині XVII ст. Саме тоді православні київські діячі у своїх релігійних творах залишили певну інформацію з життя Києва цього періоду¹. Першу, суто наукову спробу дослідити історію міста Києва, звернувши увагу на його місце в Речі Посполитій, зробив на початку XIX ст. М. Берлинський².

Протягом того ж XIX ст. дослідження історії Києва та його місця в складі Речі Посполитої відбувалося в двох напрямках. З одного боку, продовжували виходити друком здебільшого описові праці, написані або нефаховими істориками (В. Аскоченський, М. Закревський, І. Фундуклей), або винятково церковними діячами (Є. Болховітінов), хоча в них також містилися певні цікаві відомості з історії Києва³.

З іншого боку, в XIX ст. формується і набуває значного розвитку історико-правова школа Київського університету, яка піднесла вивчення історії Києва у складі Речі Посполитої на фахово новий рівень. Саме історики цієї школи вивели дослідження Києва на високий науковий щабель, а їхні праці і досі лишаються актуальними.

¹ Kalnofojski A. TERATOYRGIMA lubo cuda. – K., 1638. – 49 s.; Kossow S. PATERIKON albo zywoy ss. Oycow pieczarskich. – K., 1635. – 194 s.

² Берлинский М. Ф. История міста Києва. – К.: Наукова думка, 1991. – 320 с.

Найбільше на ниві вивчення історії Києва польсько-литовського періоду працювали такі вчені як В. Антонович та М. Володимирський-Буданов⁴.

Саме в цей час з'являються праці польських істориків, які мають пряме відношення до історії Києва періоду Речі Посполитої. Не вивчаючи історію Києва безпосередньо, польські дослідники зробили вагомий внесок у вивчення персоналій київської історії того часу⁵. Хоча не безспірним є той факт, що лише за формальною ознакою, маючи приналежність до урядовців Речі Посполитої, багато української шляхти було зараховано до польської еліти.

Подальший розвиток київської історико-правової школи, прихід у науку нових облич, позитивно вплинули на дослідження окремих аспектів історії перебування Києва у складі Речі Посполитої. Першим у наступному поколінні істориків є М. Грушевський, який у своїй монументальній праці „Історія України-Руси” чимало сторінок присвятив Києву⁶.

Характеризуючи доробок цього вченого щодо історії міста, слід звернути увагу на те, що його бачення історії Києва не виходило за межі народницької історіографічної концепції. Втім, з другої половини XIX ст. відзначається помітне зростання фахового рівня церковних істориків, які почали досліджувати переважно конфесіональний сегмент історії міста. У цілому рівень їхніх праць, з огляду на приналежність до православної церкви, не дозволяє стверджувати про абсолютно неупереджене висвітлення предмету дослідження⁷.

У другій половині XIX ст. вивчення історії Києва набуло подальшого розвитку. Багато матеріалів стосовно цікавих моментів із життя міста з'явилося у часописах „Киевская старина” та „Чтения в историческом обществе Нестора-летописца”. Від цього часу і до 1917 р. виходять спеціальні праці, присвячені окремим періодам історії Києва. Зокрема, дослідження М. Петрова – діяльності католицької церкви в Києві у період Речі Посполитої та історичній топографії Києва; М. Мухіна та О. Георгієвського – історії окремих київських духовних установ; А. Стороженка – взаєминам запорозького козацтва із королівською владою, де багато уваги приділяється історії Києва у цих відносинах; П. Жуковича – про участь православної шляхти (київської у тому числі) у сеймах по захисту православ'я⁸.

³ Митрополит Євгеній Болховітін. Вибрані праці з історії Києва. – К.: Либідь-Іса, 1995. – 488 с.; Аксоченский В. И. Киев с древнейшим его училищем Академией. – Киев, 1856. – Ч. 1. – 370 с.; Фундуклей И. Обзорение Киева в отношении древностям. – Киев, 1847. – 111 с.; Закревский Н. В. Описание и летопись Киева. – М., 1868. – 895 с.

⁴ Антонович В. Б. Киевские войты Ходьки, эпизод из истории городского самоуправления в Киеве XVI–XVII ст. // Монографии по истории западной и Юго-Западной России. – Киев, 1885. – Т. 1. – 351 с.; Владимирский-Буданов М. Ф. Немецкое право в Польше и Литве. – СПб., 1868. – 302 с.

⁵ Boniecki A. Poczet rodow w Wielkiem Księstwie Litewskiem v XV–XVI wieku. – Warszawa., 1887. – 425 s.; Boniecki A. Herbarz polski. Wiadomosci historyczno-ginealogiczne o rodach szlacheckich. – Warszawa., 1900–1911. – Т. 1–14.; Niesecki K. Herbarz polski. – Lipsk., 1839–1845. – Т. 1–10.; Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795. – Krakow., 1885. – 202 s.; його ж. Kniaziowie litewsko-ruscy. Od konca czternastego wieku. – Warszawa., 1895. – 703 s.

⁶ Грушевський М. С. Історія України-Руси. – К.: Наукова думка, 1993. – Т. 4. – 535 с.; Історія України-Руси. – К.: Наукова думка, 1994. – Т. 7. – 624 с.

⁷ Голубев С. Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. – Киев, 1883. – Т. 1. – 576 с.; 1898 – Т. 2. – 714 с.

⁸ Петров Н. И. Киевское латинское бискупство и столовое бискупское имение Фастов // Киевские епархиальные ведомости. – Киев, 1876. – №16. – Отд. – 2. – С. 495–508.; його ж. Историко-топографические очерки древнего Киева. – Киев.: Типография Корчак-Новицкого, 1874. – 222 с.; Мухин Н. Киево-Братский училищный монастырь. Исторический очерк. – Киев, 1893. – 407 с.; Георгиевский А. Киево-Подольская

Новий імпульс історична наука отримала після Національного відродження 1917–1921 рр. На вивчення історії Києва помітно вплинула запропонована академіком М. Грушевським концепція регіонального вивчення історії України. Вінцем десятирічної праці історичної секції ВУАН щодо історії міста Києва польсько-литовського періоду, стало видання у 1926 р. 22-го тому записок Українського наукового товариства, до якого, зокрема, увійшли історичні нариси Ф. Ернста та В. Щербини⁹.

Сталінський період у киевознавстві, на жаль, позначився лакуною, оскільки в 30–40-х роках ХХ ст. жодної праці з історії Києва цього періоду друком не вийшло. Ситуація змінилася на краще у 50–80-х роках ХХ ст., коли друкуються монографії, які мають відношення до поставленої проблеми. Істориками вирішувалися проблеми адміністративного устрою міст – О. Компан, П. Михайлина; соціальних конфліктів та класової боротьби в українських містах – О. Сидоренко, В. Смолій; міських релігійно-просвітницьких рухів – Я. Ісаєвич і міжнародних відносин та ролі міст, зокрема Києва в них – Б. Флоря¹⁰.

Розширення масиву інформації про Київ цього періоду також стало можливим через проведення у цей час масштабних археологічних розкопок¹¹. Проте, окремих досліджень, присвячених власне політичній історії Києва у складі Речі Посполитої у цей час, так і не було створено.

Початок 80-х років ХХ ст., пов'язаний із офіційним проголошенням ювілею – 1500-річчя заснування міста, характеризується сплеском історичних праць про Київ. У цей час побачив світ найповніший до сьогоднішнього дня „Каталог документів з історії Києва XV – XIX ст.”¹² – надзвичайно цінне в інформативному сенсі видання. Вінцем радянської історіографії з історії Києва стало видання у 1982 р. першого тому тритомної „Истории Киева”¹³.

Демократизація суспільного життя та початок перебудови з подальшим отриманням Україною незалежності позитивно вплинули на розвиток історичної науки. Потужну можливість для розвитку отримали немарксистські історіографічні традиції. Вагомим у цьому сенсі є дослідження Н. Яковенко, в якому автор повернув українську шляхту до історії України. Цей автор зробив значний внесок і у джерелознавчі дослідження історії Києва¹⁴.

церковь Николая Доброго (Историко-археологический очерк) – Киев, 1892. – 175 с.; Жукович П. Н. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией. – СПб., 1901. – Вып. 3. – 588 с.

⁹ Ернст Ф. Київська архітектура XVI віку // Київ та його околиці в історії і пам'ятках. Записки історичної секції ВУАН. – К., 1926. – Т. 22. – 404 с.; Щербина В. Боротьба Києва за автономію ... – С. 168–216.

¹⁰ Компан О. С. Міста України у другій половині XVII ст. – К.: Наукова думка, 1963. – 211 с.; Михайлина П. В. Міста України в період феодалізму. – Чернівці, 1971. – 112 с.; Сидоренко Н. С. Київ напередодні і в роки визвольної війни 1648 – 1654 рр. // Наукові записки інституту історії АН УРСР. – К., –1958. – Т. 12. – С. 165–190.; Смолій В. А. Участь жителів Києва в антифеодальній та визвольній боротьбі українського народу (кінець XVI – перша половина XVII ст.) // Український історичний журнал. – 1981. – № 10. – С. 62–72.; Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI – XVIII століття. – К.: Наукова думка, 1966. – 252 с.; Флоря Б. Н. Русско-польские отношения и политическое развитие Восточной Европы во второй половине XVI – начале XVII в. – М.: Наука, 1978. – 300 с.

¹¹ Івакін Г. Ю. До питання про кам'яну архітектуру пізньосередньовічного Києва // Археологія Києва. Дослідження і матеріали: Зб. наук. праць. – К.: Наукова думка 1979. – С. 108–115.

¹² Каталог документів з історії Києва XV – XIX ст. Упор. Г. В. Боряк, Н. М. Яковенко. – К.: Наукова думка, 1982. – 202 с.

¹³ История Киева. Древний и средневековый Киев. – Киев.: Наукова думка, 1982. – Т. 1. – 407 с.

¹⁴ Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV– до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К.: Наукова думка, 1993. – 384 с.; її ж. Склад шляхти-землевласників Київського воєводства напередодні визвольної війни українського народу 1648 – 1654 // Феодалізм на Україні: Зб. наук. праць. – К.: Наукова думка, 1990. – С.79–99.

Від початку 90-х років ХХ ст. і до сьогодні багато проблем історії Києва знайшли своє вирішення в монографіях, дисертаційних дослідженнях та наукових розвідках київських істориків.

Зокрема, проблемами інкорпорації українських земель (тому числі Києва) до складу Польсько-Литовської держави на Люблінському сеймі займався О. Шама¹⁵. Над вирішенням проблем соціальної топографії ранньомодерного Києва працював С. Климовський¹⁶. Питанням історії, організації та функціонування київського магістрату присвятили свої наукові доробки Р. Делімарський та Н. Білоус¹⁷. Комплексне дослідження історії Подолу згаданого періоду було здійснене О. Попельницькою¹⁸.

Окремі проблеми церковної історії, які безпосередньо впливали на ситуацію в місті, висвітлювали С. Візер й Т. Люта¹⁹.

Слід зазначити, що у 1996 р. вийшло перше комплексне дослідження Г. Івакіна з історії міста XIII – першої половини XVI ст.²⁰. У 1999 р. відбулася міжнародна науково-практична конференція, присвячена 500-річчю надання Києву Магдебурзького права, яка підсумувала плідну роботу києвознавців за умов незалежної України. У виданих матеріалах цієї конференції є цікаві дослідження з історії Києва²¹. Найповніший каталог документів Литовської метрики побачив світ у 2002 р. У цьому виданні реєстрів документів, понад 250 актів мають відношення до історії міста Києва²².

Окреме місце в історичній літературі, присвяченій проблемі перебування міста Києва у складі Речі Посполитої, посідає повоєнна польська історична література. З монографій, в яких розглядалися різні аспекти теми нашого дослідження, слід виділити ті, де йдеться про загальний розвиток польсько-литовських міст часів Речі Посполитої, історичні нариси окремих міст, проблеми поділу міст на окремі частини, парламентську діяльність шляхти та особливості економічного розвитку²³.

¹⁵ Шама О. І. Польсько-литовська унія та інкорпорація українських земель до королівства Польського на Люблінському сеймі 1569 р.: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1996. – 233 с.

¹⁶ Климовський С. До питання про “обмеженість” магдебурзького права середньовічного Києва // Український історичний журнал. – 1997. – № 4. – С. 76–81; його ж. Соціальна топографія Києва XVI – середини XVII ст. – К.: Стило, 2002. – 229 с.

¹⁷ Делімарський Р. Є. Київський магістрат в другій половині XVII – XVIII ст. Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1995. – 211 с.; Білоус Н. Київські вийти XVI – першої половини XVII ст. // Київська старовина. – 2002. – № 3. – С. 32–51;

¹⁸ Попельницька О. Українське козацтво як складова частина населення київського Подолу у XVII – XVIII ст. // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – К., 2000. – Вип. 7. – С. 129–135; її ж. Найбільші землевласники і підприємці київського Подолу XVII – XVIII ст.: історико-топографічний та генеалогічний аспекти // Київська старовина. – 2002. – № 3. – С. 3–32

¹⁹ Візер С. О. Роль православної та уніатської церков у національно-визвольному русі в Україні у 1596–1686 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., 2004. – 20 с.; Люта Т. Ю. Документи про юрисдикційний статус та економічне становище Святософійської митрополичої катедри і Києво-Печерської архимандрії в перші роки після Берестейської унії // „Ковчег”. Церковний збірник з церковної історії. – Л., 2000. – Ч. 2. – С. 313–328; її ж. Митрополича катедра Святої Софії в Києві та її володіння в часи уніатської адміністрації: 1596–1633 рр. // Наукові записки НАУКМА. – 2001. – Т. 19. – С. 42–46.

²⁰ Івакін Г. Ю. Історичний розвиток Києва XIII – середини XVI ст. – К.: Наукова думка, 1996. – 405 с.

²¹ Дашкевич Я. Вірменське самоврядування Києва в межах магдебурзького права XV–XVII ст. // Самоврядування в Києві: історія та сучасність: матеріали Міжнар. конф., присвяченій 500-річчю надання Києву магдебурзького права. – К., 2000. – С. 133–143.; Карпаль М. Самоврядування Києва та Львова (кінець XV – середина XVII ст.): регіональні особливості ... – С. 137–143.

²² Руська (Волинська) метрика Регести документів коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569 – 1673 Передмова Патриції Кеннеді-Грімстед. – К., 2002. – 914 с.

²³ Herbst S. Miasta i mieszczaństwo renesansu polskiego. – Warszawa., 1954. – 411 s.; Mazurkiewicz J. Jrydyki Lubelskie. – Wrocław., 1956. – 160 s.; Holdys S. Praktyka parlamentarna za panowania Władysława IV Wazy. – Wrocław. – 1991. – 222 s; 1977. – 247 s.; Malecki J. Studia nad rynkiem regionalnym Krakowaw XVI wieku. – Warszawa., 1963. – 251 s.

Також великий обсяг публікацій, які торкалися теми нашого дослідження, з'являвся у польський історичній періодиці – „Kwartalnik historyczny” та “Przełk historyczny”. Серед авторів слід виділити Х. Віснера²⁴ та М. Богуцьку²⁵. Докладний аналіз сучасної польської урбаністики, з усіма модерними тенденціями здійснив у своїх розвідках А. Віробіш²⁶. У 2000 р. побачили світ два видання польських дослідників В. Бобінського та Х. Літвіна, що безпосередньо вивчали історію Києва та діяльність шляхти на території України і стали вагомим внеском у києвознавство²⁷.

Джерельну базу дисертації становить великий масив архівних та опублікованих документів різнопланового характеру. Існує кілька архівних фондів, матеріали яких стали основними у вивченні досліджуваної проблеми. До числа найбільш потрібних фондів у розкритті теми дисертації належить комплекс документів коронної канцелярії Великого Князівства Литовського – Литовська метрика (Російський державний архів давніх актів у м. Москві, ф.389, мікрофільми цього фонду зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у м. Києві у фонді КМФ–36). Слід зазначити, що безпосередньо в дослідженні використано понад 40 документів – надання посад, пожалування майна та угідь, королівські універсали тощо.

Відомості з життя київської шляхти містяться у документах Житомирського гродського суду (Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, ф. 11), з якого було використано понад 20 документів. Для розкриття теми використовувалися документи, що мають відношення до життя киян різних верств та інший актовий матеріал з інформацією про життя міста, що знаходиться у різних збірках РДАДА, ЦДІАУК, ЦДІАУЛ, ДАК, РДІА у м. Санкт-Петербурзі, ІР НБУВ – всього понад 20 документів.

Важливе місце в роботі відводиться матеріалам з Інституту рукопису НБУ імені В. І. Вернадського НАН України, зокрема фондам – Історичні матеріали (ф. II), О. Кістяківського (ф. 61), О. Левицького (ф. 81). На особливу увагу заслуговує одна із великих збірок документів з Літературних матеріалів (ф. II.) Це так звана Кверенда – понад 6 тисяч коротких виписів із суттю справи з київських актових книг. Це джерело містить багато цінної інформації з життя міста польсько-литовської доби. В написанні дисертації було використано матеріали 5 архівосховищ, опрацьовано 13 фондів, використано 91 документ.

До другої групи опублікованих джерел належить величезний масив документів, що видавалися як археографічними комісіями, так і окремими дослідниками у другій половині

²⁴ Wisner H. Litwa wobec rokoszu (1606 – 1607) // Kwartalnik historyczny. – 1972. – Rocznik 79. – № 2. – S. 278–299.; його ж. Rozdawnictwo i sprzedaż urzkdow w czasach Zygmunta III // PrzegłNed historyczny. – 1970. – T. 61. – Zesz. 3. – S. 445–451.

²⁵ Bogucka M. Handel Gdanski z polwyspem Iberyjskim w pierwszej polowie XVII w. // PrzegłNed historyczny. – 1969. – T. 60. – Zesz. 1. – S. 1–23.

²⁶ Wyrobisz A. Rola miast prywatnychw Polsce w XVI i XVII wieku // PrzegłNed historyczny. – 1974. – T. 65. – Zesz. 1. – S. 19–45.; його ж. Туры функціоналне miast polskich w XVI– XVIII w. // PrzegłNed historyczny. – 1981. – T. 72. – Zesz. 1. – S. 25–49.; його ж. Nowe koncepcje w badaniach nad historiNed miast europejskich // PrzegłNed historyczny. – 1989 – T. 30. – Zesz. 1. – S. 155–174.

²⁷ Bobinski W. Wojewodstwo Kijowskie w czasach Zygmunta III Wazy. Studium osadnictwa i stosunkow власности ziemskiej. – Warszawa., 2000. – 598 s.; Litwin H. Naplyw szlchty polskiej na Ukraink 1569 – 1648. – Warszawa., 2000. – 224 s.

XIX – на початку XX ст.²⁸, але і досі є актуальними для використання джерельного матеріалу, що знаходиться в них.

У радянській та сучасній українській історіографії публікація архівних матеріалів продовжується. В наукових періодичних виданнях та окремими збірками історичних джерел у світ вийшло чимало цінних історичних документів, які проливають світло на різні життєві сфери Києва у складі Речі Посполитої²⁹.

Таким чином, в українській історичній літературі питання ролі Києва у державній системі Речі Посполитої комплексно не розглядалось, а кількість архівних та опублікованих джерел з обраної теми дозволяє досить повно та неупереджено розв'язати поставлені у дисертаційному дослідженні завдання.

У другому розділі „Структура та функціональні обов'язки воєводської адміністрації у Києві” досліджено структуру, функціональні обов'язки та персональний склад міських чиновників, які уособлювали в місті державну владу.

За своєю структурою владна вертикаль у Києві не відрізнялась від інших міст Речі Посполитої. Існували сенаторські посади воєводи та каштеляна. Причому київський воєвода був найавторитетнішою фігурою у південно-східному регіоні Речі Посполитої. Досить розгалуженою була система земських чинів, більшість яких виконувала декоративну функцію та більш зрозуміла і проста система гродських „урядів”. Особливістю побудови королівської адміністрації у Києві стала відсутність посади старости, обов'язки якого суміщав воєвода. Уніфікація посад воєводської адміністрації Києва почалася ще напередодні Люблінської унії, коли в 1566 р. у Києві з'явилась посада каштеляна, а завершився цей процес у 1578 р., коли сеймовою конституцією у Києві встановлено чотири земських „уряди”, яких доти у Києві не існувало взагалі – стольника, підчашого, підстоля та чашника. Проте в місті залишалися посади, які не вкладалися у схему звичної польської ієрархії: замкові „вряди” тиуна та осмника. Це були архаїчні залишки від литовського періоду історії Києва, які відійшли в історію тільки у першій половині XVII ст. Цілком вірогідно, що ці посади

²⁸ *Акты исторические, собранные и изданные Археологической комиссией 1613–1645.* – СПб.: Тип. Эдуарда Праца, 1841. – Т. 3. – 411 с.; *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией.* – СПб.: Тип. Эдуарда Праца, 1847. – Т. 3. – 317 с.; 1851. – Т. 4. – 529 с.; *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией.* – СПб.: Тип. Эдуарда Праца, 1863. – Т. 1. – 301 с.; 1865. – Т. 2. – 287 с.; 1865. – Т. 3. – 604 с.; 1878. – Т. 10. – 838 с.; *Архив Юго-Западной России, изданный временной комиссией для разбора древних актов.* – Киев., 1883. – Ч. 1. – Т. 6. – 938 с.; 1887. – Ч. 1. – Т. 7. – 430 с.; 1861. – Ч. 2. – Т. 1. – 348 с.; 1863. – Ч. 3. – Т. 1. – 502 с.; 1869. – Ч. 5. – Т. 1. – 711 с.; 1886. – Ч. 7. – Т. 1. – 396 с.; 1905. – Ч. 7. – Т. 3. – 581 с.; 1907. – Ч. 8. – Т. 5. – 631 с.; *Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей.* – Киев., 1874. – 151 с.; *Latopisec albo kronika Joachima Jerlicza.* – Wyd. K. Wojcicki. – Warszawa., 1853. – Т. 1–2. – 144 с.; *Urodla Dziejowe.* Wyd. A. Jablonowskiej. – Warszawa., 1877. – Т. 5. – 226 с.; 1897. – Т. 20. – 185 с.; *Volumina Legum.* Petersburg., 1859. – Т. 2. – 723 с.; 1859. – Т. 3. – 504 с.; 1859. – Т. 4. – 499 с.

²⁹ *Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 р.*: підготували видання: А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир., 2002. – 390 с.; *Борьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X–початок XVII ст.)* // 36. док. і мат. Упор. Є. Гринів та ін. – К.: Наукова думка, 1988. – 288 с.; *Київський літопис першої чверті XVII ст.* // підг. В. І. Ульяновський, Н. М. Яковенко. // Український історичний журнал. – 1989. – № 5. – С. 100–114.; *Книга Київського підкоморського суду (1584–1644)* Відп. ред. В. В. Німчук. – К.: Наукова думка, 1991. – 344 с.; *Торгівля на Україні. XIV – середина XVII ст.* Волинь та Наддніпрянщина: Актові джерела. – К.: Наукова думка – 1990. – 374 с.; *Україна перед Визвольною війною 1648–1654 рр.* 36. док. (1639–1648) / відп. ред. М. Петровський, К. Гуслистий. – К.: Вид-во АН УРСР, 1946. – 256 с.

збереглися до часів Великого Князівства Литовського як ремінісценція великокняжого Києва.

Автором розглянуто персоналії, які обіймали сенаторські посади в Києві. Проаналізовані причини, з яких та чи інша особа призначалася королівською канцелярією на це місце, виходячи із внутрішніх та зовнішніх обставин. Призначення київськими воєводами та каштелянами відбувалось з волинської та київської шляхти та магнатства, за невеликими виключеннями. Тільки два воєводи із семи – Станіслав Жолкевський та Томаш Замойський були вихідцями з коронних земель.

Досліджуючи земські „уряди”, зроблено детальний аналіз понад 70 персоналій, які протягом періоду з 1569 до 1648 р. обіймали різні посади. За наявністю джерел надана інформація про біографічні відомості чиновників. Подібне дослідження здійснено і щодо київських гродських чиновників, яких у досліджуваній період нараховується понад 40 осіб. Серед них більшість була місцевого походження та некатолицького віросповідання. Зроблено спробу розв’язати проблему в титуляції київських гродських чиновників, яка існує в історичній літературі, розмежувавши поняття „підвоєвода”, „намісник” та „справця”.

Отже, загальна структура воєводської адміністрації Києва у складі Речі Посполитої не відрізнялася від загальнодержавної, але мала ряд особливостей, зумовлених особливим статусом міста. Призначення та затвердження міських чиновників відбувалося переважно із числа місцевої шляхти та магнатства, за виключенням воєвод.

У третьому розділі „Роль міста Києва у політичному житті Речі Посполитої” виявлено дискусійні моменти, пов’язані з переходом міста під юрисдикцію Корони Польської, відповідну міжнародну реакцію на цей крок. Окремо розглянуто процес взаємовідносин міста як складної урбаністичної системи із запорозьким козацтвом, що мав непростий характер.

З’ясовано, що під час Люблінської унії у середовищі польської політичної еліти не було єдиного погляду на приєднання до Корони Польської величезних територій українських земель і Києва, зокрема. Поруч із очевидними вигодами при отриманні нових земель та підданих, було зрозуміло, що у ці прикордонні території слід вкладати великі кошти для підтримання їх обороноздатності. Зі свого боку, київський воєвода князь Василь-Костянтин Острозький був прихильником переходу Київщини та інших земель під юрисдикцію Корони, оскільки тоді більшість його земельних володінь опинялися в коронних землях. Жодної внутрішньоміської опозиції переходу Києва під юрисдикцію Кракова, а не Вільно, джерелами не зафіксовано. Нова влада своїми спеціальними універсалами підтвердила всі попередні права та привілеї міщанам і духовним інституціям.

Міжнародна реакція на зміну статусу міста Києва виразно пролунала тільки з боку Московського царства, яке в дусі політики „збирання руських земель” не визнавало однаковою мірою прав ані Великого Князівства Литовського, ані Королівства Польського на свою „отчину”. Надалі у всіх своїх дипломатичних кроках щодо Речі Посполитої, коли поставало питання про обрання нового короля, Московська держава, що намагалася втручатися в цей процес, займала чітку позицію: місто Київ має бути повернуте під юрисдикцію московського царя, відповідно до норм патримоніального права. Внутрішню політику монархів Речі Посполитої стосовно міста Києва протягом 1569 – 1648 рр. у цілому можна назвати сприятливою. Оскільки Київ мав статус прикордонного міста, тим більше будучи надзвичайно потрібним та спокусливим для Московського царства, королівська канцелярія, особливо під час військових дій надавала місту чималі преференції. Тим більше, що Київ, на відміну від інших міст Речі Посполитої, під час внутрішніх негараздів був усунутий від основних ареалів політичних баталій, що також позитивно вплинуло на його розвиток. Хоча слід зазначити, що у 30-х роках XVII ст. із послабленням московської загрози, Київ втрачає статус прикордонного міста, і відповідно посилюється контроль та визиск з боку Варшави.

Дуже непросто у досліджуваній період склалися відносини між містом та запорозьким козацтвом, яке саме в цей час стає активною політичною силою у Речі Посполитій. Тоді відбувається ствердження козацької верстви як окремого утворення в політичній ієрархії Речі Посполитої. Природно, що це торкалось інтересів “старої” панівної верстви – шляхти та магнатерії, оскільки вони не мали впливу на цих людей.

У цій боротьбі місто Київ відігравало суперечливу роль. З одного боку, як у центрі воєводства, в місті зосереджувалась державна влада, яку представляли місцеві магнати та шляхта, що а ргіогі були налаштовані проти збільшення вільного населення. Тому козацтво, що стверджувало себе окремою верствою, яка має політичні права, намагалася захопити саме столицю найближчого воєводства для демонстрації своєї сили. Три облоги Києва козаками наприкінці XVI ст. – яскраве тому підтвердження. А зважаючи на спосіб життя козацтва, то Київ не ставав винятком, де разом з політичними вимогами мали місце взяття контрибуцій та реквізицій. Тому й не дивно, що абсолютна більшість населення Києва – урядовці, міщани намагалися підтримувати центральну владу, остерігаючись козацької агресії.

Проте географічне розташування міста, яке не могло не опинитися в ареалі діяльності запорозького козацтва, змушувало до постійного здійснення контактів козацтва з Києвом як урбаністичною системою. Соціально-економічний центр Середнього Подніпров’я вабив до себе заможних козаків (здебільшого реєстровців), які купували тут садиби і займалися господарською та комерційною діяльністю у вільний від війни час.

Таким чином, місто Київ грало значну роль у внутрішній та зовнішній політиці Речі Посполитої. Особливості статусу міста в двуєдиній державі зумовлювались зовнішньополітичними зазіханнями з боку Московської держави. У внутрішній політиці в історії міста значну роль відіграло козацтво, яке входило до міської структури Києва, але процес цей відбувався дуже повільно.

У четвертому розділі дисертації „Особливості економіко-правового та релігійного розвитку міста в складі Речі Посполитої” висвітлено особливості економічного статусу міста Києва у складі Речі Посполитої та розглянуто релігійне життя міста через призму державної політики королівської адміністрації.

Як у Великому Князівстві Литовському, так і у Речі Посполитій Київ мав статус великого міста. З переходом до іншого державного утворення всі економічні привілеї міста було збережено. З огляду на важливе стратегічне значення, Київ отримував різні економічні преференції – від скасування податків та відміни солдатських леж до прямої заборони окремим категоріям громадян Речі Посполитої селитися в місті. Розподіл міста на окремі юридики виявився подібним до розмежування в інших містах Великого Князівства Литовського. Щодо характерних особливостей міста, то в Києві, на відміну від інших великих міст, не утворилося жодної потужної іноетнічної (єврейської чи вірменської) громади. Так само дві найпотужніші сили – магістрат та замок не дали розвинутися в своїх межах третій юридиці, яка традиційно була сильною в інших містах – духовній, яка врешті створила паралельний містоутворюючий центр на Печерську. У суперечку замкових та магістратських міщан за домінацію у місті, знову втрутився зовнішній фактор – саме статус міста Києва, як прикордонного, зумовив те, що кількість замкових міщан була більшою за магістратських. Привабливість підпорядкування міщан до замкової юрисдикції зростала і від того, що військова небезпека протягом досліджуваного періоду неухильно знижувалася. Тому і повинності щодо виконання міщанами військово-мобілізаційних обов'язків ставали суто номінальними. Замкові міщани були представлені в основному ремісниками і переважали магістратських кількісно, проте вони поступалися більш багатим і згуртованішим магістратським міщанам, серед яких досить потужним стала купецька верства. Це непрямо підтверджується тим, що всі тогочасні київські війти походили з купецького середовища.

Розвиток торгівлі у цей період характеризувався тим, що місто Київ мало стандартний набір торговельних привілеїв, зокрема, дві двотижневі ярмарки, – стільки, скільки мало столичне Вільно. Королівська влада проводила політику протекціонізму щодо Києва в питаннях внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Люблінська унія певною мірою порушила регіональний київський ринок у складі Великого Князівства Литовського. Оскільки

географічне розташування міста було невдалим для найвигіднішої на той час торгівлі продуктами сільського господарства та сировиною із Західною Європою, Київ тільки через своїх найвищих урядовців був включений до системи великої міжнародної торгівлі із Західною Європою. У той самий час місто залишалось одним з головних реекспортерів східних товарів.

Релігійне життя в місті того часу пройшло кілька етапів. Перший – від повної домінації у місті православної церкви та слабкості і занедбаності католицької церкви в Києві протягом 1569 – 1596 рр. Другий період – від 1596 до 1633 р. – етап активних спроб утвердження в місті новоствореної уніатської церкви, що характеризувався жорстким протистоянням між православними та уніатами. Католицька церква в цей час займала нейтральну позицію. Третій етап від 1633 до 1648 р. – час панування у місті оновленої православної церкви. Досліджуючи міжконфесійні стосунки в місті протягом цього періоду, логіка дій кожної із сторін, розглядається насамперед через призму внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації у Речі Посполитій. Кожен крок з боку уніатської, православної чи католицької церкви, що був здійснений у Києві, досліджується не відірвано від загальнополітичної ситуації, а у контексті ситуації у самій державі і можливостей кожної із сторін здійснити певні дії.

Так само, під кутом політичної ситуації у державі розглядається і ситуація навколо створення Києво-Могилянської колегії. На відміну від інших авторів, дисертант висуває версію, що вирішальну роль в об'єднанні Братської та Лаврської шкіл у 1632 р. відіграли не Київське братство, козацтво чи православна шляхта, а діяльність Петра Могили для досягнення ним сану митрополита.

Отже, Київ належав до категорії найбільших міст Речі Посполитої, але мав ряд відмінностей в економіко-правовому регулюванні свого життя, у порівнянні з іншими містами Речі Посполитої. Конфесійне життя у Києві того часу пройшло складний шлях свого розвитку, в зв'язку із введенням унії та спробами уніатів ствердитися в місті, через що виникла напруженість.

У **висновках** дисертаційного дослідження сформульовані основні положення, які виносяться на захист:

- аналіз наявної історичної літератури з історії Києва у складі Речі Посполитої виявив недостатню розробку цієї теми в українській історіографії, а обсяг існуючої джерельної бази дозволяє повно та об'єктивно розв'язати завдання, поставлені у дослідженні.
- Київ мав не зовсім уніфіковану до польської систему воєводської адміністрації, оскільки литовсько-руські традиції міцно трималися в міському середовищі. Призначення королем сімнадцяти київських воєвод та каштелянів протягом 1569-1648 рр. з числа місцевих магнатів та шляхтичів, за винятком двох воєвод-поляків, доводить, що король враховував як

загальнодержавну вагу Києва, так і інтереси місцевої еліти. В цей же період на інших, менш значимих земських та гродських посадах перебувало понад сто десять осіб. Більшість чиновників усіх ланок були українського походження і некаатолики за віровизнанням, діяльність яких у цілому сприяла розвитку міста;

- місто Київ займало особливе місце у державній системі Речі Посполитої, через своє географічне положення. Статус прикордонного міста із ворожою Московською державою змушував королівську канцелярію проводити сприятливу політику і надавати Києву преференції різного характеру. Зміна статусу міста після Люблінської унії не викликала внутрішньоміської опозиції новій владі, оскільки всі права міста було збережено;

- Київ, з огляду на свій особливий статус: прикордонне стаовище та близькість агресивної Московської держави, відігравав важливу стратегічну роль у міжнародних відносинах в Східній Європі, які на той час зводилися до протистояння Московського царства та Речі Посполитої за гегемонію в цьому регіоні. Будучи одним з центрів православ'я, місто знаходилося під постійною увагою Московської держави, яка не припиняла безуспішних дипломатичних кроків з підпорядкування міста під свою юрисдикцію, мотивуючи це нормами патрімоніального права;

- місто мало складний характер взаємовідносин із запорізькою спільнотою. З одного боку, Київ як центр воєводської адміністрації був об'єктом постійних нападів запорозького козацтва, яке таким чином демонструвало свою опозиційність до короля, що негативно позначалося на його розвитку. З іншого боку, найбільша урбаністична система в зоні діяльності запорозького козацтва вабила до себе запорожців, які входили до міської структури Києва, займаючись у місті торгівлею та ремеслами, тим самим сприяючи його розвитку;

- економіко-правовий розвиток Києва у цей період був обумовлений кількома обставинами. Місто мало всі юридичні передумови для жвавого економічного зростання, але економічний розвиток був сповільнений об'єктивними історичними причинами. Особливостями економіко-правового розвитку було те, що в місті не існувало потужних громад євреїв чи вірмен, як в інших великих містах Речі Посполитої того часу, через прикордонне становище Києва. Кількість замкових ремісників переважала кількість магістратських, що було зумовлено також і політичними причинами, проте економічно магістратські міщани були сильнішими;

- у конфесійному житті місто пройшло кілька складних етапів. Від повного панування у Києві православної церкви, через її активну конфронтацію з новоствореною уніатською церквою та повної домінанти оновленого православ'я, що пов'язується з ім'ям київського митрополита Петра Могили. Міжконфесійне життя в місті значно залежало від загальнополітичних

процесів, що відбувалися в цей час у Речі Посполитій і багато релігійних подій відбувалося тільки з урахуванням політичної ситуації в державі.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:

1. *Сегеда Р. А.* Особливості створення Києво-Могилянської колегії // Наукові записки. Історичні науки: зб. наук. ст. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / Укл. В. Й. Борисенко, А. Г. Бульвінський, П. В. Дмитренко .– К., Переяслав-Хмельницький: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – Вип. 47. – С. 176 – 180.
2. *Сегеда Р. А.* З історії Софійської слободи в Києві 1586–1633 рр. // Вісник Київського славістичного університету. Серія: історія. – К.: КСУ, 2003. – Вип. 14. – С. 171 – 175.
3. *Сегеда Р. А.* Місто Київ та запорізьке козацтво в останній третині XVI ст. // Вісник Київського славістичного університету. Серія: історія. – К.: КСУ, 2004. – Вип. 18. – С. 99 – 105.
4. *Сегеда Р. А.* Документ з історії Києва XVI ст. // Київська старовина. – 2004. – № 4 (358). – С. 97 – 101.
5. *Сегеда Р. А.* Номенклатура вищих посадових осіб Києва в епоху Речі Посполитої // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – Вип. 1. – С. 51 – 56.
6. *Сегеда Р. А.* До питання про послідовність київських воєвод у XVII ст. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Вип. 2. – С. 51 – 54.
7. *Сегеда Р. А.* Київські католицькі біскупі часів Речі Посполитої // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: Зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 12 – 13 травня 2005 р. – К.: вид.-во Європ. ун-ту, 2005. – Т. 5. – С. 220 – 223.
8. *Сегеда Р. А.* Особливості функціонування воєводської адміністрації в Києві у 1569 – 1648 рр. // Проблеми охорони та відновлення фортифікаційних споруд Київської землі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Стилос, 2005. – С. 102 – 111.

Анотація

Сегеда Р.А. Київ у державній системі Речі Посполитої 1569–1648 рр. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07. 00. 01 – історія України. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2007.

У дисертації досліджено роль міста Києва у державній системі Речі Посполитої. Аналізується процес переходу міста під юрисдикцію нової держави та подальша роль міста у зовнішньополітичних відносинах Східної Європи у другій половині XVI – першій половині XVII ст. Розглядається процес взаємовідносин міста із запорозьким козацтвом. З'ясовуються особливості функціонування воєводської адміністрації в Києві; склад та діяльність київських воєвод і каштелянів та мотивація королівської адміністрації при їх призначенні на ці посади. Встановлюється персональний склад київських гродських та земських чиновників. Визначаються особливості економіко-юридичного статусу Києва, подібність та відмінність від інших міст Речі Посполитої, вплив держави на економічний розвиток. Досліджуються особливості перебігу міжконфесійного життя в Києві, де в цей час відбувається зіткнення інтересів православної, уніатської та католицької церков, розглядається позиція королівської та місцевої влади у цих подіях.

Ключові слова: Річ Посполита, державна система, королівська влада, місто Київ, воєводська адміністрація.

Аннотація

Сегеда Р. А. Киев в государственной системе Речи Посполитой 1569 – 1648 гг. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07. 00. 01 – история Украины. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2007.

Диссертация посвящена исследованию роли города Киева в государственной системе Речи Посполитой. Анализируется процесс перехода города Киева из-под юрисдикции одного государства – Великого Княжества Литовского в другое государственное объединение – Речь Посполитую с переподчинением другому субъекту двуединого государства – Польскому Королевству. После объединительной унии город достаточно безболезненно вошел в новую государственную структуру. Новая власть сохранила все предыдущие права и привилегии города. В дальнейшем королевская канцелярия проводила благоприятную для города политику, поскольку этого требовал приграничный статус Киева, тем более с недружелюбным в то время Московским царством.

Единым государством, которое не восприняло переход Киева в новое государственное образование, было Московское царство, которое продолжало дипломатические попытки

возвратить город в пределы своей страны, основываясь на нормах патримониального права Киева. Однако все эти действия носили демонстрационный характер без каких-либо реальных последствий. Непросто складывались отношения города Киева запорожским казачеством. С одной стороны казачество постоянно совершало нападения на город, но с другой стороны наиболее зажиточные слои казачества входили в городскую структуру Киева, занимаясь экономической деятельностью.

Система воеводской администрации в Киеве была похожей на структуру других городов Речи Посполитой, но имела некоторые отличия, которые сохранялись с литовского периода жизни города. Возможно, что это были реминисценции еще Древнерусского княжеского Киева. В работе установлен персональный состав и по возможности основные биографические данные киевских воевод, каштелянов, более мелких земских и градских чиновников – всего более 110 персоналий. Исследованы причины и мотивации королевской администрации при назначении на должности воеводы и каштеляна тех или иных лиц. Доказано, что большинство чиновников было местного, киевско-волинского происхождения и не католического вероисповедания.

Экономико-правовое развитие города характеризовалось рядом особенностей, отличающих Киев от других больших городских поселений. В Киеве отсутствовали мощные иностранные колонии, как это было в других больших городах Речи Посполитой. Следует сказать, что в городе количественно доминировали мещане замковой юрисдикции, представленные в основном ремесленниками. Менее численные, но более развитые экономически, магистратские мещане, имели в своем составе мощную купеческую прослойку, были более влиятельны. Юридически имелись все предпосылки для благоприятного экономического развития Киева, поскольку король был заинтересован в развитии городов, но конъюнктура внешней торговли, главным образом экспортной, была неблагоприятной для города, который оказался в стороне от основных внешнеторговых магистралей Польско-Литовского государства. В то же время, город был центром локальной экономической системы и одним из главных реэкспортеров восточных товаров. Развитие межконфессиональных отношений в этот период было достаточно напряженным и прошло в своем развитии несколько этапов. От Люблинской 1569 г. до Брестской церковной унии 1596 г. в городе безраздельно господствовала православная церковь, католическая церковь была представлена весьма слабо. С 1596 по 1633 г. происходит период ожесточенной конфронтации православной и униатской церквей. Последняя имела поддержку со стороны королевской власти, но православная церковь, поддерживаемая казачеством, православной шляхтой и мещанством сумела сберечь главенствующие позиции в Киеве. С избранием в 1633 г. нового, легитимного в глазах

королевской администрации, киевского митрополита Петра Могилы и либерализацией государственной конфессиональной политики, униатская церковь оставляет пределы города. Именно тогда в Киеве новое развитие получает реформированная православная церковь. Также дается собственная интерпретация событий, связанных с созданием первого высшего учебного заведения – Киево-Могилянской коллегии.

Ключевые слова: Речь Посполитая, государственная система, королевская власть, город Киев, воеводская администрация.

Annotation

Segeda R. A. Kyiv in the state system of the Rich Pospolita during 1569 – 1648. –Manuscript.

The thesis for the scientific degree for a Candidate of Historical Sciences. Speciality 07.00.01 – history of Ukraine. – National M. Dragomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2007.

This thesis is devoted to the research of Kyiv city role in the state system of the Rich Pospolita. The process of transition of the city under jurisdiction of the new state and subsequent role of the city in the foreign-policy relations of the East Europe in the second half of XVI – to the first half of the XVII centuries is analyzed. The process of mutual relations between the city and the Zaporozhian Cossacks is examined. The features of functioning of voyevoda administration in Kyiv; structure and activity of Kyivan voyevodas and castellans and motivation of royal administration at their assigning for these positions are explicated. Here is setting the personal staff of Kyivan officials. The features of economical and legal status of Kyiv, similarity and difference from other cities of Rich Pospolita, influence of the state on economical development are determined. The features of course of interconfessional life are explored in Kyiv, where at that time a conflict of interests of Orthodox, Uniate and Catholic churches are observed, the position of royal and local authorities is examined in these events.

Key words: Rich Pospolita, state system, royal power, Kyiv city, voyevoda administration.